

WATERVOGELTELLINGEN IN DE MAASVALLEI

7

Het tellen van watervogels in het winterhalfjaar is in Nederland en Groot-Brittannië reeds lang populair. Sinds 1967 werd dit ook in andere landen van West-Europa opgestart door het "International Waterfowl Research Bureau" (I.W.R.B.). De zetel hiervan bevindt zich te Slimbridge in Engeland.

In de beginperiode (1967-1969) werden in België enkel midden-januaritellingen georganiseerd. Daarna werd de midden-novembertelling toegevoegd om vanaf 1977 over te gaan op maandelijkse tellingen in het winterhalfjaar. Omwille van de slechte doorstroming en verwerking van de gegevens raakten de tellingen in een soort impasse. Daarom werd in 1980 door de I.W.R.B.-sectie België opnieuw van start gegaan.

Jan Gabriëls, Filip De Ridder,
Luc Crèvecoeur
Lisec
Craenevenne 140
3600 Genk
(foto's : Koen Gabriëls)

De Vlaamse gegevens worden via het Instituut voor Natuurbehoud overgemaakt aan het I.W.R.B.-Bureau in Slimbridge. Hier worden de verzamelde gegevens van het Westpalearctisch gebied verwerkt. Op basis hiervan is het I.W.R.B. in staat om schattingen te maken van de populatiegrootte van de verschillende soorten watervogels en te onderzoeken of soorten voor- of achteruit gaan. Op die manier kunnen op tijd maatregelen voorgesteld worden om het behoud van bedreigde soorten en wetlands te verzekeren. De Limburgse Maasvallei is één van de 23 Vlaamse regio's (Figuur 1) (Verantwoordelijke : Jan Gabriëls). Tot op heden werden de gegevens voor dit gebied nog niet als geheel verwerkt en besproken.

Het project waarvan dit artikel een gedeeltelijke weergave is, heeft de volgende doelstellingen :

- opbouwen van een databank van de wintertellingen van watervogels in de Maasvallei;
- het beschrijven van de samenstelling van de winteravifauna in de Maasvallei en de wijzigingen die zijn opgetreden in de periode 1978-1995;
- onderbouwen van de nationale en internationale waarde van de Maasvallei als habitat voor overwinterende watervogels.

1. De Maas en haar karakteristieken

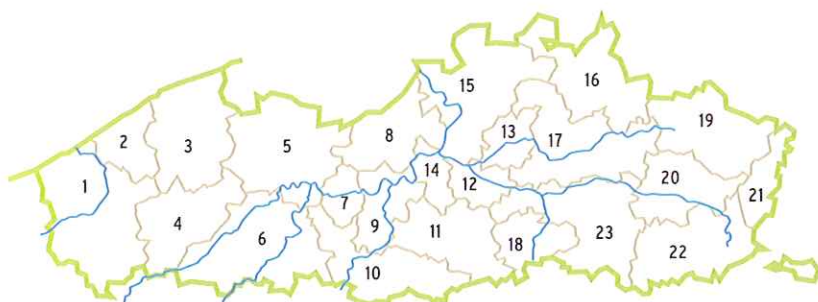
De Maas ontspringt in Frankrijk op 410 m boven het zeeniveau aan de zuidwestelijke rand van de Vogezen.

Ze stroomt doorheen de Franse en Belgische Ardennen naar Nederland en ontvangt enkele belangrijke zijrivieren in dit traject: Chiers, Semois, Lesse, Sambre en Ourthe. Het steile verloop van de meeste zijrivieren zorgt voor een snelle waterafvoer. In de Grensmaas, tussen Borgharen en Maaseik is geen scheepvaart mogelijk. De rivier stroomt er over ondiepe grindbanken. Ze werd grotendeels aan banden gelegd en teruggedrongen tot één hoofdgeul waardoor de rivierdynamiek beperkt werd. De Grensmaas is diep ingesneden met weinig variatie en ruimte voor oeverbegroeiing.

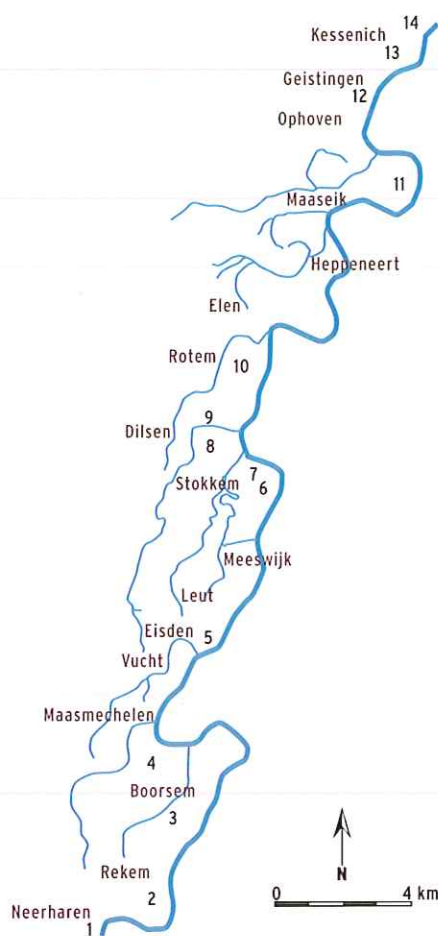
De Maas is een regenrivier met een onregelmatige afvoer en sterk fluctuerend waterpeil. Waterstandsverschillen van meer dan 4 m zijn regel in een winter in de Grensmaas. Bij een afvoer van meer dan 1.500 m³/s treedt de Maas buiten haar oevers en bij 2.000 m³/s is er wateroverlast. Op 22 december 1993 werd te Borgharen een afvoer van 3 120 m³/s gemeten. Dit is de hoogste afvoer die ooit geregistreerd werd. In januari 1995 herhaalde zich een vergelijkbare piekafvoer (Schepers, 1995).

De onbevaarbare Grensmaas heeft het karakter van een middenlooprivier behouden. Grindeilanden en stroomversnellingen komen nog op verschillende plaatsen voor. Het stroombed van de rivier bestaat uit een rijk mengsel van grind en zand terwijl in de aangrenzende uiterwaarden een kleilaag werd afgezet van één tot enkele meters dikte. De grind- en zandlaag

Figuur 1 : Telregio's in Vlaanderen voor winterwatervogels (I.W.R.B. België)

Figuur 2 : Indeling van de Limburgse Maasvallei in 14 deelgebieden

heeft een dikte van 5 tot 15 meter (Garritsen en Helmer, 1991).

In de jaren vijftig gebeurde de grindwinning te Maaseik vooral in het zomerbed van de rivier. Wegens de steeds toenemende behoefte aan grind werd vanaf de jaren zestig ontgrind in het winterbed en daarbuiten. Door het Gewestplan Limburgs Maasland werden de ontgrindingszones en hun uitbreidingsgebieden aangeduid. Met de toename van de waterplassen verdween op tal van plaatsen het uiterwaardenlandschap. Onder invloed van de Maaslandse Milieu Actie, de Natuur-Actie-Limburg, Natuurreervaten en Orchis werd het milieubewustzijn van de bevolking steeds groter en groeide het verzet tegen de verdere ontgrindings- en uitbreidingszones. Dit leidde uiteindelijk tot het grinddecreet (3 juli 1993) waarbij de exploitatie via een afbouwscenario en jaarlijks opgelegde quota aan banden wordt gelegd. Na 2005 is er geen ontgrinding meer in de Limburgse Maasvallei.

In tegenstelling met de Nederlandse zijde van de Grensmaas zijn er in het Belgisch-Limburgse deel verschillende natuur- en parkgebieden bewaard gebleven. Van noord naar zuid zijn dit : het Vijverbroek, de uiterwaarden van Heppeneert en Elerweert, de parkgebieden van Ommerstein (Dilsen) en Leut (Maasmechelen), de Maaswinkel en de uiterwaarden van Uikhoven. Enkele natuurontwikkelings- of natuurgebieden zijn in beheer van natuurverenigingen als Stichting Ark (Nederland), het Limburgs Landschap en Orchis samen met Natuurreervaten.

Het beheer te Hocht Bampd (Lanaken), Negenoord (Dilsen-Stokkem), Koningssteen en Kollegreend (Kinrooi) wordt uitgevoerd met grote grazers. Vroeger waren dat in het rivierenlandschap van West-Europa Oerrund, Tarpan, Ree en Edelhert. Vermits Oerrund en Tarpan uitgestorven zijn, deed men een beroep op vergelijkbare grazers zoals Galloways (geharde Schotse runderen) en Koniks (paarden die afstammen van de Tarpan en nog in Polen voorkomen).

2. Materiaal en methoden

2.1. Werkwijze

De tellingen in de Maasvallei namen een aanvang in de strenge winter 1978/79. Deze eerste resultaten werden in een apart rapport gepubliceerd (Berten *et al.*,

1980). Van dan af werd elk winterhalfjaar regelmatig geteld voor zover de weersomstandigheden dit toelieten (overstromingen, mist, e.d.). De Limburgse Maasvallei omvat 14 deelgebieden waarvan een aantal plassen op elkaar aansluiten (Figuur 2).

De tellingen in de Maasvallei werden grotendeels door dezelfde groep veldornithologen verricht. Vanaf de jaren negentig waren er, omwille van de uitgestrektheid van de plassen, andere tellers ten noorden van Maaseik. Alle medewerkers zijn lid van de Provinciale Limburgse Vogelwerkgroep onder LIKONA. De grootste hoeveelheid gegevens is afkomstig van F. Bamelis, J. Gabriëls, P. Gabriëls, J. Vandebroek en J. Vandegoor die gedurende 17 winters minstens éénmaal per maand hebben geteld in de hele Maasvallei van oktober tot en met maart.

De tellers noteerden hun waarnemingen per lokatie in een deelgebied. Nadien werden verschillende van deze lokaties samengevoegd tot één deelgebied. De tellers gebruikten een 20x tot 25x (soms 70x) vergrotende telescoop. De plassen werden in een vaste volgorde geteld waarbij gebruik gemaakt werd van een auto. De grindplassen zelf werden te voet bezocht en dit meestal op de zaterdag het dichtst bij de 15e van elke maand vanaf 8 uur tot 18 uur. Soms kostte een volledige ronde twee teldagen.

De plassen ten noorden van Maaseik werden vanaf 1990 niet meer volledig geteld : de algemene soorten Wilde Eend, Tafelend, Kuifeend en Meerkooi werden niet geteld. Dit impliceert dat na 1990 de totale aantallen voor deze soorten onderschat zijn, maar het heeft slechts een beperkte invloed op de resultaten. Het gaat immers om zeer talrijke soorten, die ook ten zuiden van Maaseik talrijk zijn. De gebruikte klasseverdelingen (zie verder) werden hiervoor niet opvallend gewijzigd.

Een aantal soorten komt voornamelijk ten noorden van Maaseik in belangrijke mate overwinteren. Het zijn Wilde en Kleine Zwaan, Smient, Brilduiker, Grauwe Gans, Rietgans en Kolgans. Deze soorten werden gedurende heel de periode ook ten noorden van Maaseik geteld.

2.2. Beschrijving van de gebieden

De veertien deelgebieden in de Limburgse Maasvallei worden van zuid naar noord beschreven (Figuur 2).

De plassen ten noorden van Maaseik staan in verbinding met de Maas, deze ten zuiden van Maaseik liggen geïsoleerd van de grensrivier.

Het spreekt voor zich dat de voorbije twee decennia de wateroppervlakte door ontgrindingen aanzienlijk vergrootte. Nieuwe plassen ontstonden of bestaande plassen werden uitgebreid. Er verdwenen ook plassen door opvulling met baggerspecie afkomstig van de verbreding van het Albertkanaal. De grindplassen te Herbricht-Rekem en Rekem-Komateo werden volledig heropgevuuld en nadien door de landbouw ingenomen. De deelgebieden in de Maasvallei worden benoemd met een gebruikelijke plaatsnaam (Hochter Bampd e.d.), de naam van een geïsoleerde hoeve in het ontgrindingsgebied (Houbenhof, Klauwenhof) of de naam van de grindmaatschappij. Deze laatste veranderde soms (Sicalex werd Gralex, NGN werd Gravelco).

De volgende gebieden werden onderscheiden : Hochter Bampd, Neerharen groeve, Rekem-Komateo (gemeente Lanaken); Gravelco en Maasmechelen-groeve (gemeente Maasmechelen); Negenoord, Gralex, Koeweide, Oude Maas en Bichterweert (gemeente Dilsen-Stokkem); Klauwenhof (gemeente Maaseik); de Spanjaard, Houbenhof en Kessenich-Noord (gemeente Kinrooi).

1. Hochter Bampd

Het hele gebied situeert zich tussen Smeermaas, de Maas, de Zuid-Willemsvaart en de weg Neerharen (brug) naar Herbricht. Centraal in het gebied ligt een oude grindplas met wilgenstruwelen in de oeverzone. Het zuidelijk deel is landbouw met gras- en akkerland. Op de verhoogde dijk langs de Zuid-Willemsvaart zijn er bomenrijen van Beuk en een aanplanting van Beuk. Tussen de hoge dijk en de plas heeft men een populierenaanplant en enkele weilanden en langs de oostkant is er verruigd weiland. Ten noorden van de plas groeit er een wilgenbos met in de randzone wat populieren. Het gebied is voor een groot deel als natuurgebied in beheer van Stichting Ark (Nederland) en de Stichting Limburgs Landschap. Het graasbeheer gebeurt jaar rond met Koniks (paarden) en Galloways (runderen). De waarnemingen zijn niet alleen afkomstig van de oude grindplas zelf maar ook van de Maas en de Zuid-Willemsvaart. Hochter Bampd is vooral bekend om de gevestigde reigerkolonie en als slaapplek van Aalscholvers.

2. Neerharen groeve

Dit gebied is gelegen tussen de Zuid-Willemsvaart en de Maas ten zuiden van Uikhoven. De voormalige plassen zijn opgevuld met baggerspecie waardoor ca. 100 ha aan de landbouw werd teruggegeven. Toch zijn er verspreid enkele kleinere plassen bewaard. De meeste waarnemingen komen van de verbrede kanaalkom van de Zuid-Willemsvaart. Het hele gebied is overwegend landbouw met talrijke ruigten waarin zich verspreid plassen en natte depressies bevinden. Het huisvuilstort van Herbricht, in dit gebied gelegen, werd gesaneerd. Bij hoge Maaswaterstanden komt een groot deel van deze zone onder water.

3. Rekem - Komatco

De ontgrindingszone bevindt zich rond de Zuid-Willemsvaart te Rekem en is momenteel nog in exploitatie. Van de oorspronkelijk grote groeve zijn, na opvulling, slechts kleine plassen overgebleven. De opgevlude zone kende een natuurlijke evolutie, bestaat uit ruige vegetaties met daarrond wilgen- en elzenstruwelen op de nattere plaatsen. Ten oosten van deze zone strekt zich landbouwgebied uit met daarin enkele populierenaanplantingen. De waarnemingen worden verricht op de Zuid-Willemsvaart, een grindplas langs de Ziepbeek en de Ziepbeek.

4. Maasmechelen - Gravelco

De ontgrindingszone situeert zich tussen de Zuid-Willemsvaart, de E314, de Ziepbeek en het dorp Boorse. Een groot deel werd terug opgevuld en door de landbouw ingepalmd. In de hele zone zijn drie grindplassen overgebleven, die bij uitzonderlijk hoge waterstanden van de Maas één aaneengesloten water-vlakte vormen. In het voorjaar van 1995 was dit gebied een van de belangrijkste pleisterplaatsen van watervogels en steltlopers op doortrek in Limburg.

5. Maasmechelen groeve

Deze grindplas is gelegen in het noorden van het natuurgebied "De Maaswinkel". De oevers zijn begroeid met wilgen en elzen. Daarrond bevinden zich weilanden en akkers doorsneden met kleine landschapselementen.

6. Stokkem - Negenoord

Dit waterrijk gebied ten oosten van Stokkem bestaat uit een oude Maasarm nabij het bezoekerscentrum "De Wissen" en twee grindplassen. De oudste plas, in

de Kerkeweerd, bevat veel wilgenstruweel in de randzone. Bij hoge waterstanden van de Maas wordt het geheel één watervlakte die door een hoge winterdijk van Stokkem gescheiden blijft.

7. Stokkem - Gralex

De groeve, gedeeltelijk nog in exploitatie, strekt zich uit ten noorden van Stokkem binnen de winterdijk en de Maas. Ze sluit aan met de vorige zone rond Stokkem en vormt er één groot overstromingsgebied mee.

8. Dilsen - Koeweide

Dit gebied is een oude groeve ten oosten van Oud-Dilsen. In de randzone en langs de oevers heeft zich wilgenbos ontwikkeld. Midden in de groeve is er een eiland met hoge bomen, bekendste slaapplek van Aalscholvers in de Grensmaas tijdens het winterhalfjaar. Rond de groeve is er landbouw met vooral akkers en graslanden (wei- en hooilanden).

9. Dilsen - Oude Maas

De Oude Maas te Dilsen is een intact gebleven meander in een rustiek landschap. Langs de oevers zijn er wilgenstruwelen en daarrond weilanden, ruigtevegetaties, populierenaanplantingen en vele kleine landschapselementen. Twee kleine plassen, in het noorden van de Oude Maas, werden gedeeltelijk heropgevuld.

10. Bichterweert

Wat de oppervlakte open water betreft, is dit de grootste groeve ten zuiden van Maaseik. Een deel van de plas tussen de Maas en de groeve werd opgevuld en is in landbouwgebruik. De ontgrindingszone bevindt zich binnen de winterdijk en de Maas ten oosten van de woonkern Rotem. De exploitatie is nog volop bezig in het gebied. Landschappelijk sluit deze zone aan met de grootste nog resterende uiterwaarden van de Maasvallei nl. Heppencert-Elerweert. Deze gebieden overstromen eveneens bij hoge waterstanden van de Grensmaas.

11. Aldeneik - Klauwenhof

De ontgrindingszone ten oosten van Maaseik en meer specifiek Aldeneik is gelegen in de grote maasmeander waarin hoeve Klauwenhof geïsoleerd ligt. Ten noorden van de boerderij werd een groot deel van de oorspronkelijke plas heropgevuld en is in landbouwgebruik. Dit deelgebied bestaat vooral uit weilanden die omgeven zijn door dijken. Het geheel overstroomt

bijna jaarlijks geheel of gedeeltelijk. In de randzone van de groeve, met een gemiddelde diepte van 6 m, zijn er wilgen en ruigtevegetaties. De grindexploitatie wordt hier nog verdergezet en uitgebreid naar het noorden toe. Het zuiden van Klauwenhof, langs de plas is eveneens weiland.

12. Ophoven - Spanjaard

De groeve is genoemd naar de herberg "De Spanjaard", een naam die verwijst naar de Spaanse overheersing van de Nederlanden. De herberg is gelegen aan de monding van de Lossing. Dit deel omvat de jachthaven van Heerenlaak, een sterke waterrecreatiepool ten noorden van Maaseik. Hierop sluit Ophoven-Houbenhof aan, de grootste wateroppervlakte in de Maasvallei.

13. Ophoven - Houbenhof

Hoeve Houbenhof situeert zich tussen de Maas en de grote grindplas. Deze laatste staat ten noorden van de hoeve in verbinding met de Maas. Ten zuiden van Houbenhof strekt zich een weilandgebied uit dat in het winterhalfjaar interessant is voor veel watervogels. Het noorden, tussen de rivier en de plas, de Kollegreend, is een ruige graslandvegetatie. Deze is als natuurontwikkelingsgebied in beheer van de Stichting Ark en de Stichting Limburgs Landschap. Graasbeheer wordt hier uitgevoerd met Galloways. De hele plas is in het westen omgeven met een hoge dijk waarachter zich het akkergebied van Boterakker bevindt. De diepte van de grindplas bedraagt 12 m waardoor plantengroei op de bodem onmogelijk is.

14. Kessenich - noord

Dit gebied omvat de meest noordelijke plas in de vallei met een diepte van 17 m. De groeve is eveneens verbonden met de Maas en vormt met de Nederlandse plassen ten zuiden van Thorn en Wessem het natuurontwikkelingsgebied "Koningssteen". Dit is eveneens in beheer van hoger vermelde verenigingen. De groeve is naar het noordwesten (Kleizone) nog in exploitatie. Tussen de groeve en de Maasdijk werden delen opgevuld. Aldaar heeft zich een wilgenbos ontwikkeld met aansluitend naar de Maas een weiland met struikopslag.

2.3. Verwerking van de gegevens

2.3.1. Databank

De telgegevens voor de periode winter 1978/1979 tot en met winter 1994/1995 werden in INVENTAR ingevoerd. De databank bevat voor elke waarneming van een soort in een bepaald deelgebied de volgende informatie :

- wetenschappelijke + Nederlandse naam;
- naam van het deelgebied;
- datum;
- aantal getelde vogels (soms opgesplitst naar geslacht of leeftijd);
- naam van de tellers

De collectie bevat, naast de waarnemingen van watervogels, ook alle andere waarnemingen die door de tellers genoteerd werden, zoals bijvoorbeeld trekkende roofvogels. Op deze gegevens gaan we in dit rapport niet verder in.

2.3.2. Analyse

De gegevens werden vanuit twee invalshoeken geanalyseerd :

- per soort voor het totale gebied : hierbij ligt de nadruk op verschillen tussen soorten en op veranderingen, schommelingen of trends gedurende de periode 1978-1995;
- per deelgebied, waarbij verschillen tussen winters van ondergeschikt belang zijn; hierbij ligt de nadruk op het vergelijken van gebieden.

Maximum aantal vogels per winter

Voor elke soort werd het maximale aantal per winter in het gehele studiegebied als volgt bepaald. Per deelgebied werd het maximale aantal voor de winter in kwestie bepaald. De maxima werden voor de 14 deelgebieden gesommeerd tot een maximum aantal voor die winter voor het gehele studiegebied.

Het maximaal aantal vogels per winter schommelde sterk tussen soorten en tussen jaren. Om deze variatie te beschrijven bepaalden we telkens de mediaan en het maximum van het maximale aantal vogels over de verschillende jaren. Voor de berekening van de mediaan werden enkel die jaren waarin de soort voorkwam (aantal > 0) gebruikt, om een te sterke vertekening bij minder frequente soorten te vermijden.

Foto 1 : Blauwe Reiger

Tabel 1 : Indeling van de watervogels op basis van talrijkheid en frequentie van voorkomen.

↗ : positieve trend in aantalsverloop van 78/79 tot 94/95

↘ : negatieve trend in aantalsverloop van 78/79 tot 94/95

	Zeër weinig talrijk	Weinig talrijk	Talrijk	Zeër talrijk
Sporadisch	Roodkeelduiker	Kleine Rietgans		
	Parelduiker	Canadese Gans		
	IJsduiker	Zomertaling		
	Geoorde Fuut	Kraanvogel		
	Zwarte Zwaan	Kluut		
	Dwerggans	Goudplevier		
	Indische Gans			
	Casarca			
	Mandarijneend			
	Krooneend			
	Witoogeend			
	Eidereend			
	IJseend			
	Zwarte Zeeëend			
	Middelste Zaagbek			
	Bontbekplevier			
	Zilverplevier			
	Bonte Strandloper			
	Regenwulp			
	Grote Mantelmeeuw			
Frequent	Roodhalsfuut	Grote Zeeëend	Wilde Zwaan ↗	Kolgans
	Kuifduiker	Kleine Plevier	Toppereend	Nijlgans
	Brandgans ↗	Tureluur	Kemphaan	Grutto
	Oeverloper	Groenpootruiter	Wulp	
	Geelpootmeeuw	Witgatje		
		Kleine Mantelmeeuw		
Zeër frequent		Dodaars ↗	Blauwe Reiger ↗	Fuut ↗
		Kleine Zwaan	Grauwe Gans	Knobbelzwaan ↗
		Bergeend ↗	Smient ↗	Rietgans
		Pijlstaart ↗	Krakeend ↗	Wintertaling
		Waterhoen ↗	Slobeend ↗	Kuifeend ↗
			Nonnetje	Brilduiker ↗
			Grote Zaagbek	
			Scholekster ↗	
			Watersnip	
De volgende klasse-indeling wordt gebruikt :				
		mediaan	maximum	
	zeer weinig talrijk	< 5	< 10	
	weinig talrijk	5-50	10-100	
	talrijk	50-500	100-1.000	
	zeer talrijk	> 500	> 1.000	
Frequentie				
Een tweede belangrijk kenmerk is het aantal winters dat een soort werd geobserveerd. De frequentie werd ingedeeld in drie klassen :				
		aantal winters dat de soort aanwezig is		
	sporadisch	1 - 3		
	frequent	4 - 11		
	zeer frequent	12 - 17		

Trends

De trend in aantallen over de periode 78/79 tot 94/95 werd onderzocht d.m.v. de Spearman rangkorrelatie (rs) tussen het maximale winteraantal en de rangorde van de winter.

3. Resultaten

3.1. Algemeen

De basisgegevens zijn terug te vinden in Gabriëls, De Ridder & Crêvecœur (1996).

Aan de hand van de onderscheiden klassen voor aantallen en frequentie werden de waargenomen soorten in een aantal groepen ingedeeld (Tabel 1). Deze indeling geeft een globale karakterisatie van de winteravifauna in de Maasvallei. In totaal werden 69 soorten in deze indeling ondergebracht. De indeling gaat van vogels die sporadisch zeer weinig talrijk voorkomen tot soorten die steeds zeer frequent en talrijk zijn met tal van tussengroepen. Merk op dat sommige categorieën zich over twee talrijkeidsklassen uitstrekken : dit zijn soorten waarvan de aantallen sterk schommelen tussen jaren of een trend vertonen. De soorten die een positieve of negatieve trend vertonen zijn aangeduid.

Elf soorten werden niet in deze tabel ondergebracht omdat ze slechts éénmaal werden opgetekend en meestal dan nog in de maand april, buiten de telperiode. Het zijn allen zeldzame tot zeer zeldzame doortrekkers zoals : Steltkluut, Krombekstrandloper, Kleine Strandloper, Temmincks Strandloper, Rosse Grutto, Zwarte Ruiter, Bosruiter en Witwangstern. De algemene meeuwen als Kokmeeuw, Stormmeeuw en Zilvermeeuw werden in geen enkel winterhalfjaar geteld ofschoon hiervan samen grote concentraties kunnen voorkomen vooral op een aantal slaapplekken.

3.2. Doortrekkers en wintergasten

Aan de hand van het aantalsverloop van oktober tot maart kunnen de watervogels globaal in twee categorieën ingedeeld worden.

De eerste categorie omvat alle soorten die de Grensmaas op doortrek aandoen in de maanden oktober-november en/of maart-april. Tijdens de echte win-

termaanden (december-februari) komen ze in lagere aantallen voor of ontbreken. Het zijn de doortrekkers. Een voorbeeld is de Fuut (Figuur 3). De andere categorie bevat de wintergasten. Deze verblijven vooral vanaf december tot en met februari in de Maasvallei. Een voorbeeld is de Brilduiker (Figuur 4). Van enkele soorten kunnen ook wel kleinere aantallen vroeger of later aanwezig zijn.

De meerderheid van de waargenomen watervogels treft men slechts in zeer kleine aantallen aan in het winterhalfjaar of op doortrek in het voorjaar of najaar. Ze worden als bijzondere watervogels aangeduid. Tabel 2 geeft de verschillende groepen van watervogels weer.

Figuur 5 toont het maximaal aantal per winter voor de 8 doortrekkers in totaal (gesommeerd over de soorten). In deze grafiek zit een stijgende trend met belangrijke pieken in de winter 82/83 en 84/85. Deze fluctuaties zijn te wijten aan de hoge concentraties Kieviten in bepaalde deelgebieden. De stijging vanaf 87/88 is vooral te wijten aan de toename van de Aalscholver in de Limburgse Maasvallei.

De grafiek van de zeventien wintergasten (Figuur 6) vertoont tussen 78/79 en 87/88 grote schommelingen. De pieken in deze periode zijn voornamelijk te verklaren door schommelingen in de aantallen van de meest talrijke soorten, de Wilde Eend en in mindere mate de Tafelcend en de Meerkoet. Na 87/88 is er een afname van de meeste soorten en dit tot in de uiterst zachte winters van 89-90 en 90-91. De meeste wintergasten kwamen toen verspreid voor over alle plas- en vijvers van de provincie vermits deze niet dichtvroren. Daarna stijgen de aantallen geleidelijk om in 94-95 8000 te benaderen. De toename vanaf 90/91 wordt veroorzaakt door de Tafelcend, de Smient, de Wintertaling en de Kuifcend en in mindere mate de Wilde Eend. Er is zowel voor de doortrekkers als voor de wintergasten, na een dieptepunt, een positieve trend vast te stellen.

3.3. Bespreking per soort

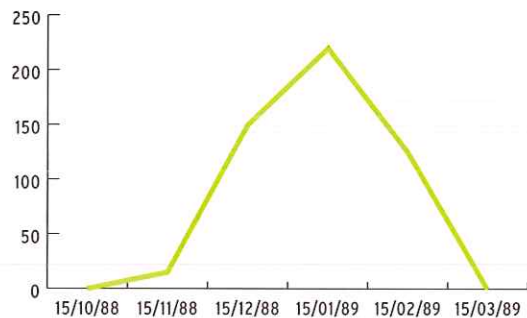
3.3.1. Doortrekkers

Fuut - *Podiceps cristatus* (Figuur 7)

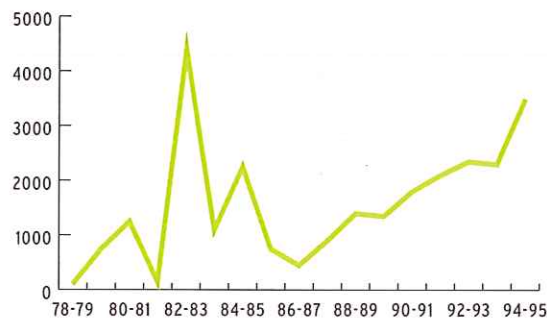
Met een wintermediaan van 203 exemplaren is de Fuut zeer frequent en talrijk. Het aantal Futen kan in de Maasvallei van jaar tot jaar sterk fluctueren. De

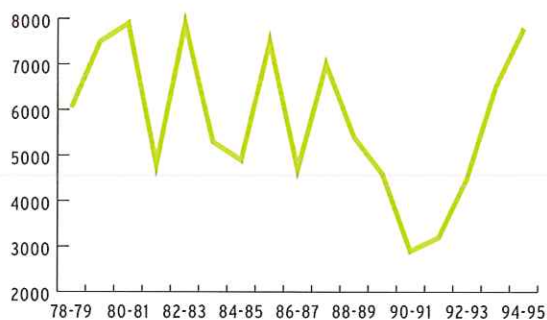
Figuur 3 : Aantalsverloop van een typische doortrekker : de Fuut

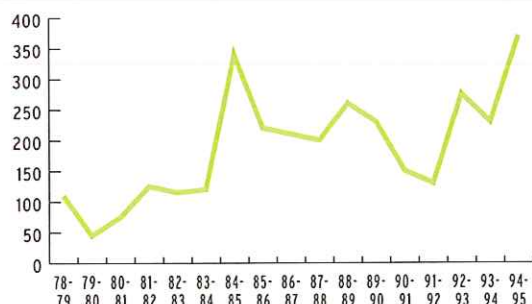
Figuur 4 : Aantalsverloop van een typische wintergast : de Brilduiker

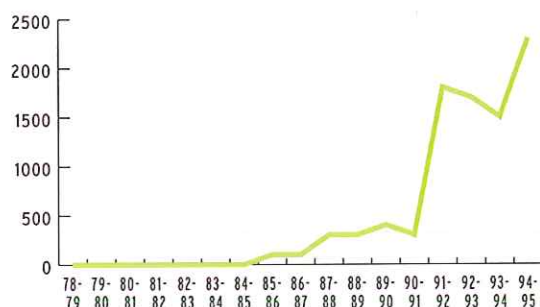
Figuur 5 : Maximaal aantal waargenomen doortrekkers per winter

Figuur 6 : Maximaal aantal waargenomen wintergasten per winter voor de meest talrijke soorten

Figuur 7 : Aantalsfluctuatie van de Fuut

Figuur 8 : Aantalsfluctuatie van de Aalscholver

Figuur 9 : Aantalsfluctuatie van de Blauwe Reiger

Figuur 10 : Aantalsfluctuatie van de Knobbelzwaan

Figuur 11 : Aantalsfluctuatie van de Rietgans

hoogste wintermaxima werden bereikt op Houbenhof terwijl de plassen rond Stokkem, te Bichterweert, Klauwenhof en Kessenich elke winter belangrijk blijven voor deze soort. Het maximaal aantal per winter in het gehele gebied bedraagt 378 Futen en dit in 94-95.

De Fuut scoort over het hele gebied vooral in oktober-november en in maart vrij hoog. Tijdens normale winters zijn de aantallen wat lager van december tot februari. Bij plotse vorstinvall kunnen de aantallen opmerkelijk toenemen. Dit is wellicht het gevolg van het dichtvriezen van vijvers en plassen in de streek. Deze soort vertoont duidelijk een positieve trend ($rs=0,87$).

Aalscholver - *Phalacrocorax carbo sinensis* (Figuur 8)

De wintermediaan van de Aalscholver omvat 167 exemplaren. Deze soort is zeer frequent en talrijk tot zeer talrijk. Deze soort vertoont een uitgesproken positieve trend ($rs=0,95$).

Het massaal overwinteren van Aalscholvers in de Limburgse Maasvallei is van een recente datum. Deze aantalstoename is een gevolg van de enorme aangroei van de Noordwest Europese populatie. Vanaf 87-88 en vooral sedert 91-92 zijn de aantallen spectaculair gestegen. De soort is in oktober-november het talrijkst opgemerkt terwijl de aantallen in de overige wintermaanden, wellicht als gevolg van dispersie, lager liggen. Er is een zeer belangrijke slaappleats te Dilsen-Koeweide waar in 94-95 ca. 1000 ex. werden geteld. De slaappleats te Hochtter Bampd schijnt steeds aan belang toe te nemen. In 94-95 werden er maandelijks 120 ex. geteld, in 95-96 bedroeg dit al 300 ex. Het hoogste wintermaximum werd bereikt te Hochtter Bampd met 840 ex. terwijl de deelgebieden Stokkem-Gralex, Dilsen-Koeweide en Bichterweert op de voet volgen. Het maximaal aantal per winter in het hele gebied bedroeg 2307 ex. in 94-95.

Blauwe Reiger - *Ardea cinerea* (Figuur 9)

Met een wintermediaan van 43 exemplaren is de Blauwe Reiger zeer frequent en weinig talrijk tot talrijk. Gedurende normale winters houdt de Blauwe Reiger zich overal in de provincie op, steeds in de nabijheid van water. Wanneer de vijvers en vennen dichtvriezen concentreren ze zich langs oevers van beken en kanalen en in de Maasvallei langs de Maas en de grindplassen. Vanaf het begin van de telling is er een duidelijke positieve trend die, op een daling in 90-

91 en 91-92, spectaculair verloopt ($rs=0,95$). Het maximaal aantal, per winter over het hele gebied bedraagt 165 en dit werd bereikt in 93-94. In datzelfde jaar werd het hoogste wintermaximum bereikt te Hochter Bampd met 130 exemplaren. De toename na 87-88 en vooral na 91-92 is te wijten aan nieuwe broedkolonies in de Grensmaas nl. te Thorn (Nederland), Lanaye (Luik), te Hochter Bampd en te Kanne op de Sint-Pietersberg (Riemst). De hoogste aantallen telt men in oktober-november en in maart wanneer de meeste exemplaren in de broedkolonies terug zijn.

3.3.2. Wintergasten

Knobbelzwaan - *Cygnus olor* (Figuur 10)

Met een mediaan van 56 exemplaren per winter is de Knobbelzwaan zeer frequent en talrijk in de Maasvallei. Het merendeel van de Knobbelzwanen in de provincie gaat overwinteren in de Maasvallei. Ze foerageren niet alleen in de directe omgeving van de plassen maar vooral op de graslanden er rond, vaak zelfs op grote afstand van water. In de grafiek zijn er kleine en grote schommelingen maar er is duidelijk een positieve trend waarneembaar ($rs=0,89$). Het maximaal aantal van 144 exemplaren werd bekomen in de winter 88-89. Het hoogste wintermaximum werd aangetroffen te Stokkem-Negenoord waar 61 exemplaren opgetekend werden. Andere goede pleisterplaatsen voor deze soort zijn : Ophoven-Houbenhof en Maasmechelen-Gravelco.

Rietgans - *Anser fabalis* (Figuur 11)

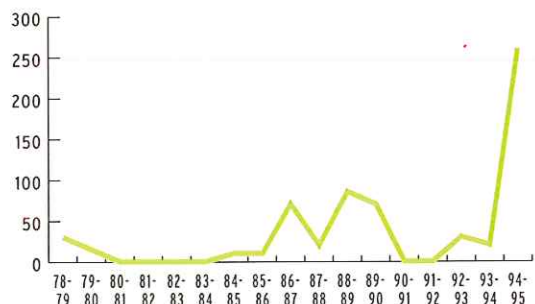
Voor de Rietgans bedraagt de wintermediaan 153 exemplaren. Hierdoor is deze zeer frequent en talrijk in de Maasvallei. Van de Rietgans worden er twee ondersoorten in de Maasvallei aangetroffen : de vrij talrijk voorkomende Toendrarietgans (*Anser fabalis rossicus*) en de veel zeldzamere Taigarietgans (*Anser fabalis fabalis*). Het aanwezig zijn van beide ondersoorten geeft de midden-maandelijkse tellingen een sterk wisselend karakter waarbij er 8 winters geen Rietganzen geteld werden. In de Maasvallei overwintert de Rietgans vooral ten noorden van Maaseik, voornamelijk rond Klauwenhof en Houbenhof. In 92-93 werd het hoogste winteraantal genoteerd met 263 exemplaren. Het hoogste wintermaximum werd op Klauwenhof waargenomen met 213 Rietganzen. Op deze plaats werden op 20 januari 1990 289 Taigariet-

Tabel 2 : Indeling van de voorkomende watervogels op basis van het aantalsverloop in één winter.

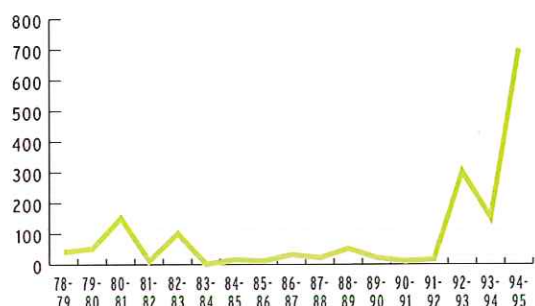
Doortrekkers	Wintergasten	Bijzonder soorten
Fuut	Knobbelzwaan	Roodkeelduiker
Dodaars	Kleine Zwaan	Parelduiker
Aalscholver	Wilde Zwaan	IJsduiker
Blauwe Reiger	Rietgans	Roodhalsfuut
Bergeend	Gauwe Gans	Kuifduiker
Slobeend	Nijlgans	Geoorde Fuut
Kievit	Smient	Zwarte Zwaan
Watersnip	Krakeend	Kleine Rietgans
	Wintertaling	Kolgans
	Wilde Eend	Dwerggans
	Pijlstaart	Indische Gans
	Tafeleend	Canadese Gans
	Kuifeend	Brandgans
	Brilduiker	Casarca
	Nonnetje	Mandarijneend
	Grote Zaagbek	Zomertaling
	Meerkoet	Krooneend
		Witoogeend
		Toppereend
		Eidereend
		IJseend
		Zwarte Zeeëend
		Grote Zeeëend
		Middelste Zaagbek
		Waterhoen
		Kraanvogel
		Scholekster
		Steltkluit
		Kluit
		Kleine Plevier
		Bontbekplevier
		Goudplevier
		Zilverplevier
		Kleine Strandloper
		Krombekstrandloper
		Kemphaan
		Grutto
		Regenwulp
		Wulp
		Zwart Ruitr
		Tureluur
		Groenpootruiter
		Witgatje

Foto 2 : Fuut

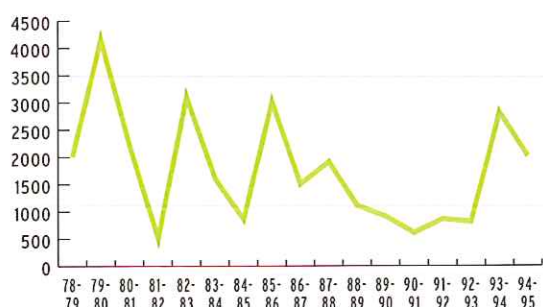

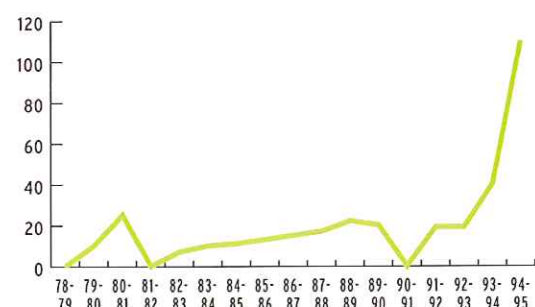
Figuur 12 : Aantalsfluctuatie van de Grauwe Gans

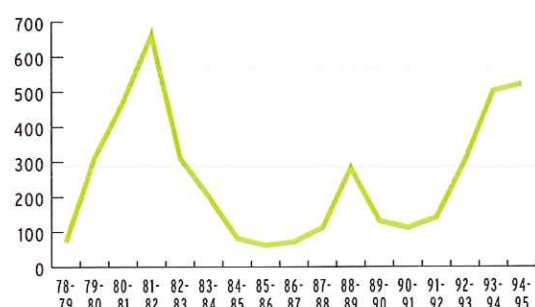
Figuur 13 : Aantalsfluctuatie van de Smient

Figuur 14 : Aantalsfluctuatie van de Wilde Eend

Figuur 15 : Aantalsfluctuatie van de Kraakeend

Figuur 16 : Aantalsfluctuatie van de Wintertaling

ganzen gezien. Deze laatste foerageren meer op graslanden terwijl de Toendrarietgans akkerland (vooral maïs) prefereert.

Grauwe Gans - *Anser anser* (Figuur 12)

Met een mediaan van 26 exemplaren per winter is deze soort zeer frequent en weinig talrijk tot talrijk aanwezig. Grauwe Ganzen overwinteren in wisselend aantal in de Maasvallei en dit vooral ten noorden van Maaseik. Terwijl de aantallen tot 85-86 behoorlijk laag bleven met drie telwinters zonder waarnemingen op de midmaandelijke teldagen, kwam er een stijging tot 89-90. De winter van 94-95 vertoont een spectaculaire sprong. De aanwezigheid van de Grauwe Gans in de Maasvallei hangt nauw samen met de vestiging van de soort als broedvogel in het Nederlandse Midden Limburgse Maasplassengebied. In 1993 waren er de eerste broedgevallen te Kessenich en te Stokkem. Dit betekent dat de komende jaren een uitbreiding van de Grauwe Gans te verwachten valt in de hele Maasvallei. Het maximaal aantal over het hele gebied werd in 94-95 opgetekend met 270 exemplaren. Het hoogste wintermaximum werd in datzelfde jaar genoteerd op Houbenhof met 244 Grauwe Ganzen.

Smient - *Anas penelope* (Figuur 13)

Met een mediaan van 36 exemplaren per winter behoort de Smient tot een opvallende watervogel in de Maasvallei. De soort is zeer frequent en weinig talrijk tot talrijk. Tot 91-92 bleven de aantallen eerder beperkt met zelfs een nultelling in de winter 83-84. Deze soort concentreerde zich vooral rond Houbenhof en Klauwenhof. Wellicht hadden strenge winters een belangrijke negatieve invloed op de overwintering van de soort. Nadien kwam de Smient, die op grasland foerageert, ook elders in de Maasvallei overwinteren, zelfs tot op Hochter Bampd (zuiden). Vanaf 92-93 gaan de aantallen spectaculair stijgen met het hoogste wintermaximum van 720 exemplaren in 94-95 over het hele gebied ($r_s=0,58$). Dit wintermaximum wordt in zachte winters in januari bereikt om van dan af af te nemen en in april verlaten de laatste Smienten de Maasvallei. Het hoogste aantal van 500 exemplaren werd op Houbenhof geteld terwijl Klauwenhof, Bichterweert en Gralex andere goede overwinteringslokaties zijn voor deze soort. Verwacht wordt dat de Smient in de Maasvallei nog zal toenemen de komende jaren.

Wilde Eend - *Anas platyrhynchos* (Figuur 14)

De Wilde Eend is met een wintermediaan van 1725 exemplaren zeer frequent en talrijk tot zeer talrijk aanwezig. De aantallen fluctueren zeer sterk waarbij de soort vanaf 88-89 tot 92-93 gevoelig afneemt om daarna weer te vermeerderen. Het is niet helemaal duidelijk waaraan deze grote schommelingen te wijten zijn. Gedurende zachte winters, foerageren heel wat Wilde Eenden op kanalen en vijvers in heel de provincie. Het hoogste wintermaximum in de Maasvallei werd bereikt in 79-80 met 4139 exemplaren. In dat jaar werden er 3500 Wilde Eenden geteld rond Klauwenhof. Andere belangrijke overwinteringsplassen zijn Hochter Bampd, Bichterweert, Houbenhof en Kessenich.

Krakeend - *Anas strepera* (Figuur 15)

De Krakeend is met een wintermediaan van 14 exemplaren zeer frequent en weinig talrijk tot talrijk als overwinteraar in de Maasvallei. In de beginperiode waren er zelfs drie nulltellingen op de maandelijkse tel-dagen. Het wintermaximum wordt meestal in december bereikt. De aantallen nemen daarna af om weer een hoogtepunt te bereiken tijdens de voorjaars trek in maart-april. Hieruit blijkt dat de Maasvallei een tussenstop is op de trek. Het maximaal aantal Krakeenden over het hele gebied werd met 111 exemplaren bereikt in 94-95. Het hoogste wintermaximum werd op Gravelco geregistreerd met 48 Krakeenden. De soort is op bijna alle grindplassen, vooral de kleinere, aanwezig. De toename van de Krakeend is significant te noemen ($rs=0,70$).

Wintertaling - *Anas crecca* (Figuur 16)

Met een wintermediaan van 208 exemplaren is de Wintertaling een zeer frequente en talrijke overwinteraar in de Maasvallei. De aantallen wisselen sterk waarbij er zowel in zachte als in koude winters hoge aantallen opgetekend worden. De soort is op alle plassen aanwezig, ook op kleinere ondiepe met veel oevervegetatie. Belangrijke concentraties treft men aan rond Klauwenhof, Houbenhof, Kessenich, Bichterweert, Koeweide met Oude Maasarm te Dilsen, Komateo en Hochter Bampd. Te vermelden valt de grote concentratie op de Ziepbeek rond een grindplas van Komateo en deze van de Oude Maasarm te Dilsen. De soort overwintert op beken en rivieren. De aantallen stijgen vanaf oktober tot december geleidelijk tot een maximum om daarna weer regelmatig af te

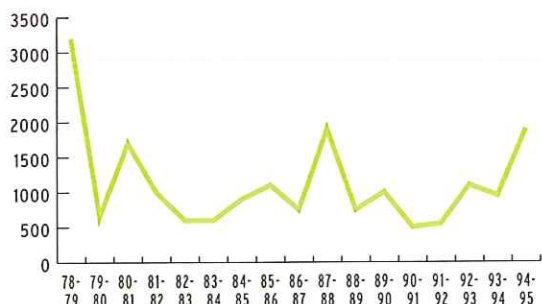
Foto 3 : Grauwe Gans

Foto 4 : Smient

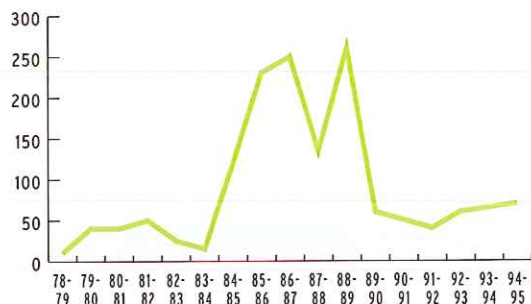
Foto 5 : Wilde Eend

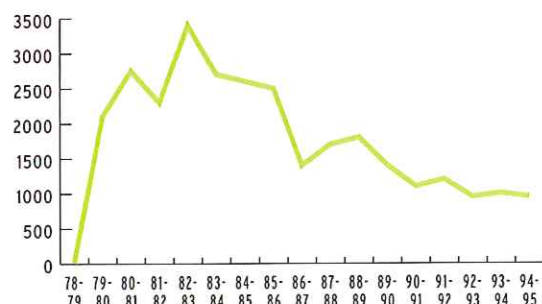
Figuur 17 : Aantalsfluctuatie van de Tafeleend

Figuur 18 : Aantalsfluctuatie van de Kuifeend

Figuur 19 : Aantalsfluctuatie van de Brilduiker

Figuur 20 : Aantalsfluctuatie van de Meerkoet

nemen. Het hoogste wintermaximum bedroeg 500 exemplaren rond Klauwenhof en het maximaal aantal in het hele gebied werd in 81-82 opgetekend met 682 Wintertalingen.

Tafeleend - *Aythya ferina* (Figuur 17)

Met een mediaan van 983 exemplaren per winter behoort de Tafeleend bij de top drie van de zeer frequente en zeer talrijke watervogels in het Maasdal. De Figuur 17 vertoont drie pieken : 80-81; 87-88 en 94-95. Het waren alle drie vrij zachte tot extreem zachte winters. De hoge piek van 78-79 is te wijten aan 2500 Tafeleenden die in maart 1979 op de grote grindplas van Komateo foerageerden. Hierdoor werd aldaar het hoogste wintermaximum bereikt. Het maximaal aantal over de hele Maasvallei bedroeg 3182 Tafeleenden in de winter 78-79. Deze uitzonderlijk hoge score werd nadien niet meer gehaald. Voor deze soort zijn alle grote plassen van de Maasvallei belangrijk om te foerageren. De aantallen stijgen vanaf oktober-november om in december-januari, afhankelijk van de strengheid van de winter, een maximum te bereiken. Daarna trekken de Tafeleenden weer geleidelijk weg alhoewel er recent enkele territoria werden vastgesteld gedurende het broedseizoen. Naast overwintering op de grindplassen, kan de Tafeleend ook talrijk blijven pleisteren op de Zuid-Willemsvaart en het Albertkanaal.

Kuifeend - *Aythya fuligula* (Figuur 18)

De Kuifeend is een zeer frequente en talrijke watervogel in de Maasvallei met een wintermediaan van 377 exemplaren. De grafiek vertoont grote schommelingen en de toename is duidelijk significant ($r_s=0,88$). Het hoogste wintermaximum werd genoteerd op Hochtter Bampd met 287 exemplaren. De plaatsen waar 's winters meer dan 150 Kuifeenden worden waargenomen zijn in afnemende volgorde : Bichterweert, Gravelco, Kessenich en Koeweide. Het maximaal aantal over het hele gebied werd opgetekend in 94-95 met 874 Kuifeenden. De aantallen variëren weinig met de strengheid van de winter. De hoogste aantallen worden geteld in december-januari, maar in strenge winters blijven ze ook nog in februari hoog. Er is eveneens een sex-ratio-verschil over de hele Maasvallei vastgesteld en ook per grindplas. De mannetjes zijn vanaf het begin het meest aanwezig terwijl het aantal wijfjes, naarmate de winter vordert, geleidelijk stijgt. Gedurende het broedseizoen van

1995 werden naast verschillende territoria ook enkele zekere broedgevallen van deze duikende vastgesteld.

Brilduiker - *Bucephala clangula* (Figuur 19)

De Brilduiker is zeer frequent en talrijk aanwezig gedurende de echte wintermaanden (december-februari) zowel op de plassen als op de grensrivier. De wintermediaan bedraagt 61 exemplaren. De meeste Brilduikers overwinteren in de provincie op de grindplassen ten noorden van Maaseik. Zowel in strenge als normale tot zachte winters kunnen de aantallen hoog oplopen. Gedurende de onderzoeksperiode werd een significante toename van deze duikende vastgesteld ($r_s=0,64$). Figuur 19 laat een hoge score zien vanaf 84-85 tot en met 88-89. Het maximaal aantal over het hele Maasdal werd in 88-89 geregistreerd met 281 Brilduikers en het hoogste wintermaximum werd opgetekend op de plassen van Klauwenhof en Houbenhof met 150 exemplaren. Op de grindplassen ten zuiden van Maaseik overwintert de Brilduiker slechts in kleine aantallen.

Meerkoet - *Fulica atra* (Figuur 20)

Met een wintermediaan van 1863 exemplaren is de Meerkoet zeer frequent en talrijk tot zeer talrijk aanwezig in de Maasvallei. Na de Wilde Eend is deze soort de talrijkste overwinteraar. De Figuur 20 vertoont grote fluctuaties met een trend tot afname. De Meerkoet is voornamelijk aanwezig rond de grote open plassen met weilanden om op te foerageren. Het hoogste wintermaximum over de hele Maasvallei werd geteld in 82-83 met 3391 Meerkoeten. Met 1246 exemplaren werd de hoogste score rond Houbenhof geregistreerd. Andere plassen die voor de Meerkoet van belang zijn, zijn in afnemende volgorde: Klauwenhof, Gravelco, Bichterweert en de Spanjaard. Vanaf oktober stijgen de aantallen geleidelijk tot in december-februari om in die periode stabiel te blijven. De voorjaarsstrek voltrekt zich in maart en in april zijn enkel nog de lokale broedvogels ter plekke. De oorzaken van de gestage afname na de winter van 85-86 zijn niet duidelijk.

3.4. Belang van de Maasvallei voor de watervogels

Alle onderzochte deelgebieden bevatten op provinciaal niveau belangrijke aantallen voor een of meer soorten watervogels. Achter de soortnaam staat het maximaal

aantal, dat tijdens de onderzoeksperiode in het deelgebied geteld werd.

Hochter Bampd

Deze oude grindplas is voor vele watervogels van belang: Fuut (27 ex.), Aalscholver (700 ex.), Blauwe Reiger (88 ex.), Wilde Eend (527 ex.), Krakeend (16 ex.), Wintertaling (62 ex.), Tafeleend (381 ex.), Kuifeend (194 ex.), Grote Zaagbek (17 ex.).

De plas is wellicht op vele plaatsen minder dan 4 m diep wat voor plantengroei van belang is. Er is een reigerkolonie (met 46 bezette nesten in 1995 en 1996) en een slaapplek voor Aalscholvers (300 ex. in 1996). Het hele gebied is eveneens voor vele broedvogels van belang en wordt als natuurgebied beheerd.

Neerharen groeve

De kanaalkom van de Zuid-Willemsvaart is voor de volgende watervogels van belang: Aalscholver (151 ex.), Wilde Eend (5232 ex.), Wintertaling (58 ex.), Tafeleend (500 ex.), Kuifeend (97 ex.), Watersnip (55 ex.).

De heropvulling van de groeve heeft verspreid in het gebied natte depressies en ruige terreinen gecreëerd die interessant zijn voor tal van steltlopers op doortrek als Watersnip, Kemphaan, Tureluur e.a.

Tevens trekken er jaarlijks door: Waterpieper, Roodkeelpieper en Noordse Gele Kwikstaart.

Als broedgebied is het belangrijk voor Kleine Plevier, Blauwborst (recente vestiging) en de Grauwe Gors. Voor deze laatste soort vormt dit de voornaamste populatie uit de Limburgse Maasvallei.

Rekem - Komatco

Vóór de heropvulling was de groeve interessant voor Wilde Eend (600 ex.), Wintertaling (202 ex.) en Tafeleend (2500 ex.). De kleinere overgebleven plassen zijn voor de overwintering van de Wintertaling van belang. Deze soort foerageert er ook op de Ziepbeek. Het hele gebied is door de natuurlijke evolutie van de heropgevulde plas, van groot belang geworden voor broedvogels als IJsvogel, Blauwborst (de grootste concentratie in de Maasvallei), Kleine Karekiet, Rietgors e.a. Samen met de vorige zone is dit voor de Blauwborst de enige vestiging in de Maasvallei. Van hieruit gebeurt de kolonisatie van de hele Maasvallei.

Maasmechelen - Gravelco

De groeven zijn elke winter voor vele watervogels zeer

Foto 6 : Meerkoet

aantrekkelijk zoals Fuut (35 ex.), Dodaars (20 ex.), Knobbelzwaan (42 ex.), Bergeend (22 ex.), Krakeend (42 ex.), Slobeend (46 ex.), Tafeleend (439 ex.), Kuifeend (229 ex.), Waterhoen (52 ex.) en Meerkoet (763 ex.).

Op trek maken steltlopers en andere soorten gebruik van de omgeving van de plassen om er te rusten of tijdelijk te foerageren.

Maasmechelen groeve

Voor de watervogels zijn te vermelden : Aalscholver (522 ex.), Tafeleend (502 ex.).

Het geheel is voor de broedvogels veel belangrijker.

Stokkem - Negenoord

Het geheel wordt als natuurgebied beheerd en is belangrijk voor volgende watervogels : Fuut (68 ex.), Knobbelzwaan (61 ex.), Kleine Rietgans (37 ex.), Slobeend (16 ex.), Nonnetje (10 ex.) en Kievit (500 ex.).

Recent vestigde zich hier de Grauwe Gans als broedvogel. Hierdoor zullen in de toekomst de winteraantallen hiervan ongetwijfeld gaan toenemen.

Stokkem - Gralex

Deze grote waterplas trekt veel vogels aan en sluit op het vorige gebied (Stokkem-Negenoord) aan : Fuut (68 ex.), Aalscholver (471 ex.), Grauwe Gans (21 ex.), Smient (59 ex.), Krakeend (20 ex.), Tafeleend (512 ex.) en Kievit (500 ex.).

Dilsen - Koeweide en Oude Maas

Te Koeweide bevindt zich de belangrijkste slaapplek van de Aalscholver (1000 ex.) uit de hele Maasvallei. Het gebied vormt met het parkgebied van Ommerstein één geheel en is ook voor de broedvogels van groot belang.

Bichterweert

Deze grote waterplas is van groot belang voor overwinterende en doortrekkende watervogels als : Fuut (55 ex.), Aalscholver (566 ex.), Smient (102 ex.), Pijlstaart (38 ex.), Slobeend (32 ex.), Wintertaling (187 ex.), Tafeleend (598 ex.), Kuifeend (240 ex.), Toppereend (16 ex.), Brilduiker (32 ex.), Meerkoet (652 ex.) en Kievit (1000 ex.).

Klauwenhof

Voor de meeste watervogels werden hier zeer hoge

aantallen waargenomen zodat dit deelgebied zeer belangrijk is in de hele Maasvallei.

Volgende soorten scoren goed : Fuut (69 ex.), Blauwe Reiger (40 ex.), Rietgans (213 ex.), Nijlgans (141 ex.), Smient (78 ex.), Pijlstaart (42 ex.), Wintertaling (500 ex.), Tafeleend (601 ex.), Brilduiker (150 ex.), Nonnetje (28 ex.), Grote Zaagbek (29 ex.), Goudplevier (46 ex.), Meerkoet (946 ex.) en Watersnip (366 ex.).

Dit deelgebied is eveneens van zeer groot belang voor steltlopers op doortrek en voor roofvogels.

Houbenhof

Dit is een van de beste plassen uit de hele Maasvallei voor de watervogels : Fuut (100 ex.), Knobbelzwaan (55 ex.), Rietgans (170 ex.), Grauwe Gans (244 ex.), Kolgans (120 ex.), Smient (500 ex.), Krakeend (26 ex.), Wintertaling (178 ex.), Toppereend (24 ex.), Brilduiker (150 ex.), Nonnetje (40 ex.), Grote Zaagbek (75 ex.), Scholekster (100 ex.), Goudplevier (29 ex.) en Wulp (39 ex.).

Het hele gebied is zeer belangrijk voor vele zeldzame soorten en steltlopers op trek. De Kollegreend is van groot belang als natuurgebied en bevat het enige broedgebied in Limburg van de Kwartelkoning.

Kessenich noord

Dit gebied vormt met de Nederlandse plassen ten zuiden van Thorn het natuurgebied Koningssteen. Voor watervogels is het aansluitend op Houbenhof, eveneens van groot belang in de Maasvallei.

Het is tevens een belangrijk broedgebied voor veel vogels.

4. Besluit

De meeste plassen in de Maasvallei zijn voor de vele watervogels in toenemende mate belangrijk geworden. Dit houdt verband met hun ligging, de grootte van de plas, de diepte, de aanwezigheid van een begroeide randzone en een omgeving waarop tal van soorten kunnen rusten en/of foerageren. Het is vaak mogelijk om diverse plassen met weinig kosten en energie geschikt te maken niet alleen voor de vele watervogels die er elk jaar terugkeren maar ook voor tal van broedvogels.

Een van de belangrijke factoren is de rust die er op en rond de plassen dient te heersen. Hierdoor is in hoofd-

zaak de jacht vanaf oktober tot en met december enorm negatief voor alle watervogels. Deze worden immers voortdurend verjaagd waardoor ze onnodig hun vetreserves vroegtijdig dienen aan te spreken. Ook de waterrecreatie kan gedurende bepaalde maanden in een aantal gebieden verstrend werken.

De tellingen hebben aangetoond dat de Maasvallei het overwinteringsgebied bij uitstek vormt in de provincie voor de meeste soorten watervogels. Het loont dus de moeite om te ijveren voor de inrichting van de belangrijke plassen als natuurgebied. Recreatie en natuurontwikkeling kunnen op de meeste plaatsen verzoend worden. Enkel de jacht dient overal te worden beperkt. De herinrichting van gebieden tot natuurgebieden dient in het kader van de hele Grensmaas aan weerszijden van de grens bekeken te worden. Overleg en samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen is hier van groot belang om waardevolle grensoverschrijdende natuurgebieden tot stand te laten komen.

Referenties

- BERTEN, R., J. GABRIELS en R. MEYNEN 1980. Ecologisch belang van de grindgaten in de herfst- en winterperiode. Limburgs Studiecentrum voor toegepaste Ecologie en Centrum voor bosbiologisch onderzoek (LISEC), Bokrijk-Genk.
- DEVOS, K., P. MEIRE en E. KUIJKEN, 1987. Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1984-1985. Oriolus 53 : 22-42. Turnhout.
- DEVOS, K., P. MEIRE en E. KUIJKEN, 1988. Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1985-1986. Oriolus 54 : 13-39.
- DEVOS, K., P. MEIRE en E. KUIJKEN, 1989. Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1986-1987. Oriolus 55 : 1-27. Turnhout.
- DEVOS, K., P. MEIRE en E. KUIJKEN, 1991. Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1987-1988. Oriolus 57 : 109-132. Turnhout.
- GABRIELS, J., F. DE RIDDER en L. CRÉVECOEUR, 1996. Watervogels in de Maasvallei. Rapport Lisec, 47 p., bijlagen.
- GABRIELS, J., J. STEVENS en P. VAN SANDEN, 1994. Broedvogelatlas van Limburg. Veranderingen in aantallen en verspreiding na 1985. LIKONA - LISEC, Provincie Limburg.
- GARRITSEN, T. en W. HELMER, 1991. Toekomst voor een grindrivier. Deel 6. Hydrologie. Bureau Stroming B.V. en Rijkswaterstaat.
- I.W.R.B. - Sektie België, 1981. De internationale watervogeltellingen in België : een vernieuwde aanpak. De Wielewaal 47 : 402-405. Turnhout.
- KURSTJENS, G. en D. SHEPERD, 1995. Voorbeeldprojecten Petit Gravier, Eijsder Beemden en Kleine Weerd. Gebiedsbeschrijving en beheer. Natuurhistorisch Maandblad 84 - 6/7 : 177-180. Maastricht.
- MEIRE, P., E. KUIJKEN en J. ROYEAERD, 1985. Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1982-1983. De Wielewaal 51 : 395-414. Turnhout.
- MEIRE, P., K. DEVOS en E. KUIJKEN, 1987. Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1983-1984. Oriolus 53 : 1-21. Turnhout.
- ROYEAERD, J., J. DESMET en D. DRAULANS, 1981. Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1980-1981. De Wielewaal 47 : 410-432.
- SCHEPERS, F., 1995. Natuurontwikkeling in het Limburgse Maasdal. Achtergrond en stand van zaken. Natuurhistorisch maandblad 84-6/7 : 123-134. Maastricht.
- VAN NOORDEN, B., 1992. Watervogels en wetlands in Limburg. Reports of the Project "Ecological rehabilitation of the river Meuse". Nr. 7. Provincie Limburg, Maastricht.
- VAN NOORDEN, B., 1992. Watervogels en wetlands in Limburg : Nr. 7 - 1992. Provincie Limburg, Hoofdgroep Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting, Maastricht.
- VAN ROOMEN, M. en E. VAN WINDEN, 1994. Watervogels in de Zoete Rijkswateren in 1992/1993. Sovon-monitoringsrapport 94.05, RIZA-rapport BM93.38. Sovon, Beek-Ubbergen.
- VOOUS, K.H., 1977. List of recent Holarctic bird species. Londen.